

ΠΡΟΟΙΜΙΟ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ

Τὸ ἀνά χειρας βιβλίον ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐπτὰ αὐτόνομα κείμενα τοῦ Ζὰκ Ντερριντὰ (Jacques Derrida), τὰ ὅποια συνεκδίδονται σὲ ἓναν τόμο μὲ τὴν πρωτοβουλία τοῦ μεταφραστῆ καί, φυσικά, μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ Γάλλου φιλοσόφου.

Ὁ κοινὸς καὶ δεσπότης μίτος ποῦ διατρέχει τὸν συνολικὸ κειμενικὸ ἴστό, ἄλλοτε πρόδηλα ἄλλοτε συγκαλυμμένα, εἶναι ἡ σύγχρονη ἐρωτητικὴ γιὰ τὸν κοσμοπολιτισμὸ μέσα ἀπὸ τὴν προοπτικὴ τῶν σημερινῶν ἱστορικῶν, ἠθικο-πολιτικῶν καὶ νομικῶν-δικαιικῶν συνθηκῶν. Αὐτὸ ἀκριβῶς δηλώνει ὁ δυσμετάφραστος γαλλικὸς τίτλος ποῦ ἐπέλεξε ὁ Ντερριντὰ εἰδικὰ γιὰ τὴν ἐλληνικὴ ἔκδοση τούτων τῶν κειμένων: *Le cosmopolitisme et au-delà*. Ἡ ἐλληνικὴ μετάφραση, *Πέραν τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ*, δὲν ἀποδίδει ἐπακριβῶς τὸ νόημα τῆς γαλλικῆς ρήσης. Καταρχὰς θυμίζει κάτι ἀπὸ τὸν Νίτσε (Nietzsche) (*Πέραν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ*) καὶ τὸν Φρόυντ (Freud) (*Πέραν τῆς ἀρχῆς τῆς ἡδονῆς*), γεγονός ποῦ δὲν συμβαίνει ἐπ' οὐδενὶ στὸ γαλλικὸ πρωτότυπο. Ἐν συνεχείᾳ, καὶ προπάντων, περιορίζει σὲ μία καὶ μόνη κατεύθυνση τὴ διττὴ κίνηση τοῦ πρωτοτύπου, ἡ ὁποία ἀνακλᾷ τὴ διττὴ κίνηση τοῦ ντερριντιανοῦ ἀποδομισμοῦ. Μία κατὰ λέξη ἀπόδοση θὰ μᾶς ἔδινε τὶς ἀκόλουθες ἀντιστοιχίες: *Ὁ κοσμοπολιτισμὸς καὶ ἐπέκεινα*, *Ὁ κοσμοπολιτισμὸς καὶ περαιτέρω*, *Ὁ κοσμοπολιτισμὸς καὶ πέραν [τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ]*.

Ἐν ὀλίγοις, μὲ αὐτὸν τὸν τίτλον, ὁ Ντερριντὰ θέλει νὰ δείξει ὅτι ἡ ἀποδομητικὴ ὑπέρβαση τῆς ἔννοιας τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ δὲν συνεπάγεται τὴ ρῆξή μὲ τὴν κοσμοπολιτικὴ κληρονομιά, καὶ δὴ τὴν καντιανή. Ἡ μία κίνησή του ἀφορᾷ τὴν πρόσληψή τούτης τῆς κληρονομιάς, τὴν ἀποδοχὴ τῶν θετικῶν πλευρῶν της, καὶ ἡ ἄλλη τὴν

ανάγκη νὰ τὴν ὑπερβούμε γιὰ νὰ προσαρμόσουμε τὰ σημερινὰ προβλήματα —κοινωνικά, πολιτικά, πολιτισμικά, δικαιοκτικά, ἠθικά— σὲ ἕνα πέραν τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ. Ὁ τίτλος, συνεπῶς, παραπέμπει σὲ δύο ἀντιφατικές ἐντολές, ἕνα εἶδος **double bind**, διττῆς δέσμευσης, διττοῦ καταναγκασμοῦ, μᾶς ἀπορητικῆς ἀντίφρασης πού χαρακτηρίζει γενικά τὴν ἀποδόμησι.

Ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης αὐτοῦ τοῦ βιβλίου μπορεῖ νὰ ἐρμηνεύσει ἐπαρκῶς τὴ θέση τοῦ Ντερριντὰ μέσα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ μεταφρασμένα κείμενά του, πόσο μᾶλλον πού σὲ αὐτὰ ἐμφανίζονται καὶ τονίζονται κατ' ἐπανάληψιν οἱ βασικὲς ἀρχές τῆς σκέψης του γιὰ τὸ ἐρώτημα τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ σημειώσεις πού συνοδεύουν τὴ μετάφρασή μου ἐπεξηγοῦν περαιτέρω τὰ κείμενα, διασαφηνίζοντας ὄχι μόνο σημαντικούς ντερριντιανούς ὄρους ἀλλὰ καὶ σημασιολογικά βαρύνουσες φράσεις-κλειδιά μέσω τῆς παράθεσης ἐκτενῶν συναφῶν ἀποσπασμάτων ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ντερριντὰ.

Θέλω νὰ ἐκφράσω τὶς εὐχαριστίες μου σὲ ἐκείνους πού συνέβαλαν, καθένας μὲ τὸν δικὸ του τρόπο, στὴ διαμόρφωση αὐτοῦ τοῦ μεταφραστικοῦ σχεδίου. Πρωτίστως τὸν Ἀνδρέα Πανταζόπουλο, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνο ἦταν ἕνας πολῦτιμος, πλήρως ἐνημερωμένος, σχεδὸν καθημερινὸς καὶ κριτικὸς συνομιλητής, ἀλλὰ συνάμα μὲ τροφοδοτοῦσε μὲ πληροφορίες πού ἀφοροῦσαν δημοσιεύσεις τοῦ Ντερριντὰ, κυρίως στὸν εὐρωπαϊκὸ τύπο (σ' αὐτὸν ὀφείλω τὴν ἔγκαιρη καὶ εὐκαιρὴ γνωριμία μου μὲ τὰ κείμενα τοῦ Ντερριντὰ «Οἱ κυριακάτικες “ἀνθρωπότητές” μου», καὶ «Ἵπὲρ τοῦ Ζοζέ Ραΐνια. Αὐτὸ πού πιστεύω καὶ πιστεύω πὼς γνωρίζω...»). Οἱ συζητήσεις μὲ τὸν Στέφανο Πεσμαζόγλου, μὲ ἀφορμὴ τὸν πόλεμο τοῦ Κοσσυφοπεδίου καὶ τὴ θέση πού πῆρε γι' αὐτὸν ὁ Ντερριντὰ, ἦσαν ἰδιαίτερα γόνιμες. Τὸν εὐχαριστῶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν τιμὴ πού μοῦ ἔκανε προσκαλώντας με στὸ σεμινάριό του στὸ Πάντειο Πανεπιστήμιο (ὑπὸ τὸν τίτλο «Σύγχρονα θέματα, θεωρητικές, ἰδεολογικές καὶ παιδευτικές προεκτάσεις», ἑαρινὸ ἐξάμηνο 2001), ὅπου εἶχα τὴν εὐκαιρία καὶ τὴ δυνατότητα νὰ ἐκθέσω συνεκτικότερα θεμελιακὲς ὀψεις τῆς ντερρι-

ντιανῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας. Ὁ διάλογος μὲ τὸν Γρηγόρη Ἀνα-
νιάδη ἦταν ἐξαιρετικὰ πολύτιμος, οἱ δὲ παρατηρήσεις του ἦσαν πά-
ντοτε καίρια ἐρωτητικὲς καὶ ἄκρως διεισδυτικὲς. Ἡ συμβολὴ τῶν
συζητήσεων μὲ τὸν Λεωνίδα Ἐμπειρικό, τὸν Γιώργο Γιαννουλόπου-
λο, τὸν Σταῦρο Ζουμπουλάκη εἶναι ἀνυπολόγιστη. Ὅφειλω ἐπίσης
νὰ μνημονεύσω ἰδιαίτερα τὸν Ἄγγελο Ἐλεφάντη, καθὼς τὸ ἄρθρο
του «Ἐκτὸς ἀπὸ τῆ μοναξιά ὑπάρχει καὶ ὁ ἰμπεριαλισμὸς» (*Κυρα-
κάτικη Αὐγή*, 18-7-1999) ἦταν τὸ ἀποφασιστικὸ ἔναυσμα γιὰ μιὰ
συστηματικότερη, κατὰ τὸ δυνατὸν πολὺπλευρῆ προσέγγιση καὶ
καταγραφὴ τῆς συναφοῦς ντερριντιανῆς προβληματικῆς.

Τέλος, ἐκφράζω τὴ βαθιὰ μου εὐγνωμοσύνη στὸν Ζακ Ντερριντά,
ὁ ὁποῖος υἱοθέτησε μὲ θέρμη τὴ μεταφραστικὴ μου πρόταση, ἐνθαρρῦ-
νοντάς με ἀκατάπαυστα καί, κυρίως, δείχνοντάς ὑπέρομη ὑπομονή.

Βαγγέλης Μπιτσώρης

Τὰ πρωτότυπα γαλλικὰ κείμενα ἔχουν ἐκδοθεῖ ὡς ἑξῆς:

I. *Cosmopolites de tous les pays, encore un effort!*, Galilée, Πα-
ρίσι 1997.

II. *Le droit à la philosophie du point de vue cosmopolitique*,
Éditions UNESCO – Verdier, Παρίσι 1997.

III. «Manquements du droit à la justice (mais que manque-t-il
donc aux “sans-papiers”?)», στὸ J. Derrida, Marc Guillaume, J.-P.
Vincent, *Marx en jeu*, Descartes & Cie, Παρίσι 1997.

IV. «La mondialisation, la paix et la cosmopolitique», στὴν
ἐπιθεώρηση *Regards*, τχ. 54, Φεβρουάριος 2000, σσ. 16-19.

V. «Mes “humanités” du dimanche», στὸ J. Derrida, *Papier
Machine*, Galilée, Παρίσι 2001 (πρῶτῃ δημοσίευση στὴν ἐφημερίδα
L’Humanité, 4-3-1999).

VI. «Autour de Mes “humanités” du dimanche», στην έφημερίδα *L'Humanité* (hors série, 25 grands débats de la Fête de l'Humanité 1999, Οκτώβριος 1999).

VII. «Pour José Rainha. *Ce que je crois et crois savoir...*», στο J. Derrida, *Papier Machine*, Galilée, Παρίσι 2001 (πρώτη δημοσίευση στην έφημερίδα *L'Humanité*, 30-11-1999).

I

Κοσμοπολίτες όλων τῶν χωρῶν, ἀκόμη μιὰ προσπάθεια!'

Τὸ κείμενο αὐτὸ καταρχὰς προοριζόταν γιὰ τὸ πρῶτο συνέδριο τῶν πόλεων-καταφυγίων, τὸ ὁποῖο ἔλαβε χώρα στὶς 21 καὶ 22 Μαρτίου 1996, στὸ Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης στὸ Στρασβοῦργο, μὲ τὴν πρω-

Οἱ σημειώσεις τοῦ Ζὰκ Ντερριντά δηλώνονται μὲ ἀστερίσκο, τοῦ μεταφραστῆ εἶναι ἀριθμημένες. Αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ ἐπόμενα ἑξὶ μεταφρασμένα κείμενα.

1. Ὁ τίτλος τοῦ κειμένου τοῦ Ντερριντά, *Cosmopolites de tous les pays, encore un effort!*, παραφράζει ταυτόχρονα ἀφ' ἐνός τὸν τίτλο τοῦ πονημάτιου τοῦ Σάντ (Sade): «Γάλλοι, ἀκόμη μιὰ προσπάθεια ἂν θέλετε νὰ εἶστε δημοκράτες» («Français, encore un effort si vous voulez être républicains») —τὸ ὁποῖο δημοσιεύτηκε ὡς ὄργανικὸ μυθοπλαστικὸ στοιχεῖο στὸν πέμπτο διάλογο τοῦ ἔργου *Ἡ φιλοσοφία στὸ μπουνοτουάρ* (*La Philosophie dans le boudoir*, 1795)—, ἀφ' ἑτέρου τὴν πασίγνωστη φράση τοῦ Μάρξ (Marx) καὶ τοῦ Ἐνγκελς (Engels) ἀπὸ τὸ *Κομμουνιστικὸ μανιφέστο*: «Προλετάριοι ὅλων τῶν χωρῶν, ἐνωθεῖτε!» («Proletarier aller Länder, vereinigt euch!»).

Πρὸβλ. J. Derrida, *Sur Parole. Instantanés philosophiques*, Éditions de l'Aube, 1999, σελ. 69: «Ὁ παιγνιώδης τίτλος *Κοσμοπολίτες ὅλων τῶν χωρῶν, ἀκόμη μιὰ προσπάθεια!*, ὁ ὁποῖος παίζει μὲ τὸν Σάντ καὶ τὸν Μάρξ, θέλει νὰ πεῖ ὅτι δὲν εἴμαστε ἀκόμη κοσμοπολιτικοί, ὅτι πρέπει νὰ ἀνοίξουμε τὰ σύνορα: ἀλλὰ ταυτόχρονα ὁ κοσμοπολιτισμὸς δὲν ἀρκεῖ, ἡ φιλοξενία ποὺ ἀπλῶς θὰ ρυθμιζόταν ἀπὸ τὸ κράτος, ἀπὸ τὴ σχέση μὲ τοὺς πολίτες ὡς τέτοιους δὲν μοῦ φαίνεται ἐπαρκής. Ἡ δοκιμασία, ἡ φοβερὴ ἐμπειρία τοῦ αἰῶνα μας, ὑπῆρξε, παραμένει, ὁ ἑκπατρισμὸς μαζικῶν πληθυσμῶν ποὺ δὲν συγκρο-

τοβουλία του Διεθνούς Κοινοβουλίου των Συγγραφέων*. Καθώς ένα πρόσκομμα δὲν μοῦ ἐπέτρεπε νὰ συμμετάσχω στὸ συνέδριο, θέλησα νὰ ἀπευθύνω στοὺς φίλους μου αὐτὸ τὸ μήνυμα. Μετὰ τὴν ἐκφώνησή του στὴ συνεδρίαση δημοσιεύθηκε καὶ διανεμήθηκε σὲ ἰσπανικὴ μετάφραση (τοῦ Χούλιαν Ματέο Μπαγιόρκα (Julian Mateo Ballorca)) ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις Cuatro, στὸ Πανεπιστήμιο τῆς πόλης Βαγιαδολίδ, στὴν πρώτη πόλη-καταφύγιο τῆς Ἰσπανίας.

Στις 6 Νοεμβρίου 1995, στὸ Στρασβούργο, στὴν ἀποχαριετιστήρια συνεδρίαση τῆς Δεύτερης Συνάντησης, τὸ Διεθνὲς Κοινοβούλιο τῶν Συγγραφέων², διὰ τῆς φωνῆς τοῦ Προέδρου του καὶ τῶν Ἀντι-

τοῦνταν πλέον ἀπὸ πολίτες καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους οἱ νομοθεσίες τῶν κρατῶν-ἔθνῶν δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς. Κατὰ συνέπεια, θὰ ἔπρεπε νὰ προσαρμόσουμε τὴ δική μας ἠθικὴ τῆς φιλοξενίας, τὴ δική μας πολιτικὴ τῆς φιλοξενίας σὲ ἕνα πέραν τοῦ κράτους καὶ σὲ ἕνα πέραν τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ. Προσπαθῶ, σὲ μιὰ ἀνάγνωση τοῦ Κάντ, νὰ σημειώσω ὡς πρὸς τί ὁ οἰκουμενικὸς κοσμοπολιτισμὸς τοῦ Κάντ εἶναι πράγμα ἀξιόλογο, ὅπου πρέπει νὰ τείνουμε, ἀλλὰ ποὺ ἐπίσης πρέπει νὰ μποροῦμε νὰ τὸ ὑπερβαίνουμε».

Ἐπισημαίνω ὅτι γιὰ τὶς ἐργασίες τῆς «Τρίτης Συνάντησης» τοῦ Διεθνούς Κοινοβουλίου τῶν Συγγραφέων (Στρασβούργο, 26, 27 καὶ 28 Μαρτίου 1997) υἱοθετήθηκε ὁ τίτλος τοῦ ἐν λόγω κειμένου τοῦ Ντερριντά.

* Γιὰ ὁποιαδήποτε πληροφορία: P.I.E., B.P. 13, 67068 Strasbourg.

2. Στις 31 Ἰουλίου 1993, μπροστὰ στὴ θεαματικὴ αὔξηση τῶν καταδιώξεων τῶν διανοουμένων ἀνὰ τὸν κόσμο, τὸ Σταυροδρόμι τῶν Λογοτεχνιῶν τοῦ Στρασβούργου (Carrefour des littératures de Strasbourg) –διὰ τῆς ὑπογραφῆς περίπου 300 συγγραφέων ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμο, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ντερριντά– ἀπευθύνει ἐκκλησιὴ γιὰ τὴ δημιουργία ἐνὸς Διεθνούς Κοινοβουλίου τῶν Συγγραφέων (Parlement international des écrivains). Στις 7 Νοεμβρίου 1993, μέσω τοῦ γαλλογερμανικοῦ τηλεοπτικοῦ καναλιοῦ Arte ἀναγγέλλεται ἀπὸ τὸν Σάλμαν Ρουσντι, τὴν Τόνι Μόρρισον (Toni Morrison), τὸν Ζάκ Ντερριντά, τὸν Πιέρ Μπουρντιέ, τὴν Σούζαν Ζόνταγκ (Susan Sontag) καὶ τὸν Ἐντουάρ Γκλισσάν ἡ δημιουργία τοῦ Διεθνούς Κοινοβουλίου τῶν Συγγραφέων, τὸ ὁποῖο τελικὰ ἀποκτᾷ ἐπισήμως τὸ νομικὸ του καθεστῶς στις 27 Ἰουνίου

προέδρων του (Σάλμαν Ρούσντι (*Salman Rushdie*), "Αδωνι (*Adonis*), Πιέρ Μπουρντιέ (*Pierre Bourdieu*), Ζάκ Ντερριντά (*Jacques Derrida*), Έντουάρ Γκλισσάν (*Édouard Glissant*), τής πόλης του Στρασβούργου που την εκπροσωπούσε ή δήμαρχός της, ή Κατρίν Τρωτμάν (*Catherine Trautmann*), και του Συμβουλίου τής Εύρώπης που το εκπροσωπούσε ο Γενικός Γραμματέας του, ο Ντανιέλ Νταρσύς (*Daniel Darschys*), πράγματι είχε απευθύνει έκκληση στις πόλεις τής Εύρώπης υπέρ τής ίδρυσης ενός δικτύου πόλεων-καταφυγίων. Ένωρίτερα, στις 31 Μαΐου 1995, κατά τή διάρκεια τής ολομέλειάς του, τὸ Συνέδριο τῶν Τοπικῶν καὶ Περιφερειακῶν Ἀρχῶν τῆς Εὐρώπης [*Congrès des rouvoirs locaux et régionaux de l'Europe*], συγκεντρώνοντας περισσότερες ἀπὸ 400 πόλεις, ἐνέκρινε παμψηφεί τὸν καταστατικὸ χάρτη τῶν πόλεων-καταφυγίων τὸν ὁποῖο εἶχε συντάξει ὁ Φερνάντο Μαρτίνεθ Λόπεθ (*Fernando Martinez Lopez*), δήμαρχος τῆς Ἀλμείρα καὶ εἰσηγητῆς τοῦ σχεδίου ἀπόφασης. Ὁ καταστατικὸς χάρτης προβλέπει τοὺς ὅρους ὑποδοχῆς ἑνὸς καταδιωκόμενου συγγραφέα. Στὴν ἀπόφαση τῆς 21ης Σεπτεμβρίου 1995, τελικὰ, τὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο εἶχε ἐπίσης ἐκφράσει τὴν ὑποστήριξή του στὸ Διεθνὲς Κοινοβούλιο τῶν Συγγραφέων καὶ εἶχε ἀπευθύνει ἐκκληση στὶς εὐρωπαϊκὲς πόλεις νὰ συνδεθοῦν μὲ τὸ δίκτυο τῶν πόλεων-καταφυγίων. Σήμερα ὑπάρχουν εἴκοσι τέσσερις πόλεις-καταφύγια, στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖς καὶ στὴν Εὐρώπη³ (Γερμανία, Αὐστρία, Βέλγιο, Ἰσπανία, Φινλανδία, Γαλλία, Ἰταλία, Νορβηγία, Ὀλλανδία, Σουηδία, Ἑλβετία).

1994, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε διαλυθεῖ τὸ Σταυροδρόμι τῶν Λογοτεχνιῶν τοῦ Στρασβούργου. Ἀπὸ τὸ 1998 τὸ Διεθνὲς Κοινοβούλιο τῶν Συγγραφέων δὲν ἐδρεύει πλέον στὸ Στρασβούργο ἀλλὰ στὶς Βρυξέλλες.

3. Σήμερα, ἐκτὸς τοῦ Δικτύου τῶν Πόλεων-Καταφυγίων ἔχουν δημιουργηθεῖ καὶ οἱ «περιφέρειες-καταφύγια». Ἐπίσης ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριο 2000, τὸ Διεθνὲς Κοινοβούλιο τῶν Συγγραφέων ἐκδίδει τὴν ἐξαμηνιαία ἐπιθεώρηση *Limosafé*, ἡ ὁποία κυκλοφορεῖ ταυτόχρονα καὶ πανομοιότυπα σὲ πέντε γλῶσσες (ἀγγλικά, γαλλικά, ἑλληνικά, ἰσπανικά, ἰταλικά). Τὴν ἑλληνικὴ ἐκδοσὴ ἔχουν

Τὸ σχῆμα τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ ἀπὸ ποῦ μᾶς ἔρχεται; Καὶ τί μέλλει νὰ τοῦ συμβεῖ; Δὲν γνωρίζουμε—ὅπως καὶ γιὰ τὸ σχῆμα τοῦ πολίτη τοῦ κόσμου—ἀν ἀκόμη τοῦ ἐπιφυλάσσεται κάποιο μέλλον. Διερωτᾶται κανεὶς ἂν ὑπάρχει ἀκόμη, σήμερα, μιὰ θέση ποῦ νὰ νομιμοποιεῖ τὴν ἀποφασιστικὴ διάκριση τῶν δύο μορφῶν τῆς Πόλεως [Cité] («π ὀ λ ι ς⁴»), δηλαδή τοῦ ἄστεως [Ville] καὶ τοῦ κράτους [État]⁵. Διερωτᾶται κανεὶς ἂν τὸ Διεθνὲς Κοινοβούλιο τῶν Συγγραφέων ὀφείλει ἀκόμη—ὅπως φαίνεται νὰ τὸ ὑποδεικνύει τὸ ὄνομά του—νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ αὐτὸ ποῦ ὀνομάζεται ἐδῶ καὶ περισσότερο ἀπὸ εἴκοσι αἰῶνες “κοσμοπολιτισμός”. Διότι τίθεται τὸ ἐρώτημα: ὁ κοσμοπολιτισμὸς εἶναι ὑπόθεση ὄλων τῶν ἄστεων ἢ ὄλων τῶν κρατῶν τοῦ κόσμου; Τῆ στιγμῇ ποῦ τὸ «τέλος τῆς πόλης» [«fin de la ville»] ἤγχει ἐν εἶδει ἐτυμηγορίας, τῆ στιγμῇ μᾶς τόσο κοινῆς διάγνωσης ἢ τόσο κοινῆς πρόγνωσης, πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ ὀραματίζεται ἀκόμη ἓνα πρωτότυπο καθεστῶς γιὰ τὸ ἄστνυ, καὶ ἐν συνεχείᾳ γιὰ τὴν πόλη-καταφύγιο, μέσω τῆς ἀνα-νέωσης τοῦ διεθνοῦς δικαίου στὴν ὁποία ἀποβλέπουμε; Ἔτσι ὅπως διατυπώθηκε ἡ ἐρώτηση, ἡ ἀπάντηση ποῦ προσδοκᾶμε δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπλή. Συνεπῶς θὰ ἔπρεπε νὰ ἐνεργήσουμε διαφορετικὰ, προπάντων ἂν σκεφτοῦμε—ὅπως ἐπιχειρῶ νὰ τὸ κάνω—ὅτι ὁ καταστατικὸς χάρτης τῶν πόλεων-καταφυγίων ἢ τὸ Διεθνὲς Γραφεῖο τῶν Πόλεων-Καταφυγίων, ποῦ ἐμφανίζονται στὸ προγραμμά μας, ὀφείλουν νὰ ἀνοιχτοῦν σὲ κάτι διαφορετικὸ ποῦ θὰ ὑπερβαίνει τὸ τετριμμένο κεφάλαιο μᾶς σύμβασης στὴ γραμματολογία τοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ θὰ εἶναι μᾶλλον

ἐπιμυστεῖ οἱ ἐκδόσεις ἸΑγρᾶ. Στὸ πρῶτο τεῦχος (Φθινόπωρο 2000) μπορεῖ κανεὶς νὰ διαβάσει ἓνα κείμενο τοῦ Ζακ Ντερριντᾶ ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἐκτοπισμένες λογοτεχνίες» (μτφρ. Β. Μπιτσώρης, ἸΑγρᾶ, Ἀθήνα, σσ. 61-65).

4. Ἀρχαιοελληνιστὶ στὸ γαλλικὸ πρωτότυπο. Ἐφεξῆς κάθε ἀρχαιοελληνικὴ λέξη θὰ δηλώνεται στὴ μετάφραση μὲ ἀραιὴ γραφή.

5. Ἐδῶ ὁ Ντερριντᾶ ἐκλαμβάνει τὴν ἀρχαιοελληνικὴ π ὀ λ ι ν (Cité) ὡς κάτι παραπλήσιο μὲ τὸ κράτος (État), ὡς οἰονεὶ κρατικὴ ὄντοτητα—ὄχι ὡς ἄστνυ (Ville), πόλη (ville).

ή τολμηρή ἔκκληση γιὰ μιὰ ἀληθινὴ καινοτομία στὴν ἱστορία τοῦ δικαϊώματος ἀσύλου ἢ τοῦ καθήκοντος φιλοξενίας.

Τὸ ὄνομα «πόλεις-καταφύγια» —τὸ γνωρίζουμε— φαίνεται νὰ ἐγγράφεται μὲ χρυσὰ γράμματα στὸν ἴδιο τὸ θεσμὸ τοῦ Διεθοῦς Κοινοβουλίου τῶν Συγγραφέων. Ἀπὸ τὴν πρώτη μας συνάντηση κάναμε ἔκκληση νὰ ἀνοίξουν ἀνὰ τὸν κόσμο πόλεις-καταφύγια. Αὐτὸ θεβαίως μοιάζει, πράγματι, μὲ μιὰ νέα κοσμοπολιτικὴ. Προσπαθήσαμε νὰ ὑποκινήσουμε, ἀνὰ τὸν κόσμο, τὴν ἀνακήρυξη καὶ τὴ θέσπιση πολλῶν καὶ προπάντων αὐτόνομων «πόλεων-καταφυγίων», ὅσο εἶναι δυνατὸν ἀνεξάρτητων καὶ μεταξύ τους καὶ ἀπὸ τὰ κράτη, ἀλλὰ πάντως ἀμοιβαῖα συνασπισμένων σύμφωνα μὲ κάποιες μορφές ἀλληλεγγύης ποὺ πρέπει νὰ ἐπινοηθοῦν. Ἡ ἐπινόηση αὐτὴ εἶναι δικό μας μέλημα: ἐδῶ ἢ θεωρητικὴ ἢ κριτικὴ σκέψη εἶναι ἀδύνατον νὰ διαχωριστεῖ ἀπὸ τὶς πρακτικὲς πρωτοβουλίες ποὺ ἀρχίζουμε καὶ ἤδη κατορθώνουμε νὰ τὶς ἐφαρμόζουμε κατεπειγόντως. Εἶτε πρόκειται γιὰ τὸν ξένο ἐν γένει, τὸν μετανάστη, τὸν ἐξόριστο, τὸν πρόσφυγα, τὸν ἐκτοπισμένο [déporté], τὸν ἄπατριν, τὸν ἐκπατρισμένο [personne déplacée]⁶ (τόσες κατηγορίες ποὺ πρέπει νὰ τὶς διακρίνουμε μὲ σύνεση), καλοῦμε τὶς νέες πόλεις-καταφύγια νὰ ἐκτρέψουν τὴν πολιτικὴ τῶν κρατῶν, νὰ μετασχηματίσουν καὶ νὰ ἐπανδρῦσουν τοὺς τρόπους ἔνταξης τῆς πόλεως [cité] στὸ κράτος, ἐπὶ παραδείγματι σὲ μιὰ Εὐρώπη ποὺ τελεῖ ὑπὸ διαμόρφωση ἢ στὸ

6. Ὁ γαλλικὸς ὅρος «personne déplacée» εἶναι ἢ κατὰ λέξη μετάφραση τοῦ ἀντίστοιχου ἀγγλικοῦ «displaced person». Ὁ ἀγγλικὸς ὅρος, ποὺ ἐμφανίζεται τὸ 1945, προσδιορίζει ἐκεῖνον ποὺ ἀναγκάστηκε νὰ ἐγκαταλείψει τὴ χώρα του λόγῳ πολέμου ἢ ἐξαιτίας τῆς ἀλλαγῆς τοῦ καθεστώτος. Σύμφωνα μὲ μιὰ ἐλαστικὴ ἀπόδοση, «personne déplacée» θὰ σήμαινε τὸν «ἄπατριν», τὸν «ἐκπατρισμένο», τὸν «πρόσφυγα».

Ἐστίσσο ἡ Χάνα Ἄρεντ (Hannah Arendt), ἥδη ἀπὸ τὸ 1951, ἐπισημαίνει τὴ σημασιολογικὴ διαφορὰ μεταξύ τῶν «χωρὶς-πατρίδα» («Heimatlosen») (1919) καὶ τῶν «displaced persons» (1945): « Ἀκόμη καὶ ἡ ὀρολογία ποὺ ἀναφέρεται στοὺς ἀπάτριδες ἐπιδεινώνεται. Ὁ ὅρος “χωρὶς-πατρίδα” ἀναγνώ-

πλαίσιο τῶν διεθνῶν νομικῶν δομῶν πού κυριαρχοῦνται ἀκόμη ἀπὸ τὸν κανόνα τῆς κρατικῆς κυριαρχίας, ὁ ὁποῖος εἶναι ἢ ὑποτίθεται πὼς εἶναι ἀπρόσβλητος, ἀλλὰ συνάμα ὄλο καὶ περισσότερο προσωρινὸς καὶ προβληματικός. Ὁ κανόνας αὐτὸς δὲν μπορεῖ πλέον, καὶ δὲν θὰ ἔπρεπε πλέον, νὰ ἀποτελεῖ τὸν ἔσχατο ὀρίζοντα τῶν πόλεων-καταφυγίων. Εἶναι δυνατὸν κάτι τέτοιο⁷;

ριξε τουλάχιστον τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ πρόσωπα αὐτὰ εἶχαν χάσει τὴν προστασία τῆς κυβερνήσεώς τους καὶ ὅτι μόνο οἱ διεθνεῖς συμφωνίες μπορούσαν νὰ διαφυλάξουν τὸ νομικὸ καθεστῶς τους. Ἡ ὀνομασία “personnes déplacées” [“ἐκπατρισμένοι”, “ἐκτοπισμένοι”] ἐπινοήθηκε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ [Δευτέρου Παγκοσμίου] πολέμου μὲ τὸν συγκεκριμένο σκοπὸ νὰ ἐξαλείψει μιὰ γιὰ πάντα τὸ φαινόμενο τῆς στέρησης τοῦ κράτους ἀγνοώντας τὴν ὑπαρξή της. Ἡ μὴ ἀναγνώριση τῆς στέρησης τοῦ κράτους σημαίνει πάντοτε ἐπαναπατρισμό, δηλαδὴ ἐκτοπισμὸ στὴ χώρα προέλευσης, ἢ ὁποία εἶτε ἀρνεῖται νὰ ἀναγνώρισει τὸν ἐνδεχόμενο ἐπαναπατριζόμενο ὡς πολίτη εἶτε, ἀντίθετα, θελεῖ νὰ τὸν ἐπαναφέρουν σ’ αὐτὴν γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσει», *Les Origines du totalitarisme. L’Impérialisme*, Seuil, coll. « Points », Παρίσι 1984, σελ. 256.

Ὁ Ζὰκ Ντερριντὰ ἔχει δημοσιεύσει ἓνα κείμενο ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἐκτοπισμένες λογοτεχνίες» («Littératures déplacées») στὴν ἐπιθεώρηση τοῦ Διεθνοῦς Κοινοβουλίου τῶν Συγγραφέων *Autodafé* (τχ. 1, Φθινόπωρο 2000, μτφρ. Β. Μπιτσώρης, Ἄγρα, Ἀθήνα, σσ. 61-65). Ὁ τίτλος τοῦ κειμένου ἀναφέρεται ἀκριβῶς στὶς λογοτεχνίες —καὶ στοὺς συγγραφεῖς τους— πού μπορεῖ νὰ χαρακτηριστοῦν «displaced persons», «personnes déplacées», «ἐκπατρισμένες/οι», «ἐκτοπισμένες/οι».

7. Τὸ ἐρώτημα πού τίθεται τώρα εἶναι κατὰ πόσον αὐτὴ ἡ πόλη-καταφύγιο μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι συγκροτεῖ μιὰ τοπικὴ κυριαρχία πού προσβάλλει τὴν κυριαρχία τοῦ κράτους-ἔθνους. Ἡ ἀπάντηση τοῦ Ντερριντὰ δείχνει ὅτι θὰ πρέπει νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ δημιουργία μιᾶς ἄλλης μορφῆς κυριαρχίας:

«Γιὰ νὰ ἀπαντήσω στὸ ἐρώτημά σας γιὰ τίς πόλεις-καταφύγια καὶ τίς κυρίαρχες-πόλεις, ἂν ὑποθέσουμε μάλιστα ὅτι μιὰ τέτοια κυριαρχία τῆς πόλης εἶναι δυνατὴ, αὐτὸ θὰ σήμαινε τὴν ἀνασύσταση ἑνὸς νέου κράτους, ἐκτὸς τῶν νόμων τοῦ γαλλικοῦ κράτους. Ἡ πολιτικὴ τῶν πόλεων-καταφυγίων δὲν μπορεῖ, κατ’ ἐμέ, παρὰ νὰ εἶναι μιὰ προσωρινὴ στρατηγικὴ συμβολικῆς ἐμβέλειας, προορισμένη νὰ καταπολεμήσει μιὰ δυσανεκτικὴ κρατικὴ νομοθεσία,

Μέσω αυτής της δέσμευσης, προσκαλώντας μητροπόλεις και ἥσσονες πόλεις⁸ νὰ ἀκολουθήσουν αὐτὴ τὴν ὁδὸ, ἐπιλέγοντας γι' αὐτὲς τὸ ὄνομα «πόλεις-καταφύγια», προφανῶς θέλαμε νὰ κάνομε κάτι περισσότερο, ὅπως ἀκριβῶς συνέβη μὲ τὸ ὄνομα «κοινοβούλιο». Θέτοντας καὶ πάλι σὲ ἐνέργεια τὸ παραδοσιακὸ νόημα μιᾶς ἔκφρασης καὶ ἀφυπνίζοντας ὅπως τῆς ἀξίζει μιὰν ἀλησμόνητη κληρονομιά⁹ θελήσαμε ταυτόχρονα νὰ προτείνουμε, κάτω ἀπὸ τὴν παλαιὰ λέξη, μιὰ πρωτόγνωρη ἔννοια τῆς φιλοξενίας, τοῦ καθήκοντος φιλοξενίας καὶ τοῦ δικαιώματος στὴ φιλοξενία. Τί θὰ μπορούσε νὰ εἶναι λοιπὸν μιὰ τέτοια ἔννοια; Μὲ ποιὸν τρόπο θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ὑπαγάγουμε στὶς τρομακτικὲς ἐπείγουσες ἀνάγκες ποὺ μᾶς κατατρύχουν ἢ μᾶς καλοῦν; Πῶς θὰ τῆς δώσουμε τὴ δυνατότητα νὰ ἀπαντήσει σὲ καταστάσεις ἢ ἐξαναγκασμούς, σὲ τραγωδίες καὶ διαταγὲς ἄνευ προηγουμένου;

κατὰ τὸ πρότυπο τῆς ὀνομαζόμενης ἔκκλησης γιὰ “πολιτικὴ ἀνυποταξία”, ἀλλὰ πάντοτε ἐν ὀνόματι ἐνὸς ἀνώτερου νόμου, ὑπόρρητα ἐγγεγραμμένου στὸ Σύνταγμα τῆς χώρας», *Manifeste pour l'hospitalité. Autour de Jacques Derrida*, Mohammed Seffahi (ἐπιμ.), Éd. Paroles d'aube, Grigny 1999, σσ. 136-137.

Γιὰ τὴ σχέση τοῦ δικτύου τῶν «πόλεων-καταφυγίων» μὲ τὴν πολιτικὴ ἀνυποταξία, πολιτικὴ ἀνυπακοή, καὶ μὲ τὴν ἀποδόμηση τῆς κρατικο-εθνικῆς κυριαρχίας στὸν Ντερριντά, βλ. Β. Μπισώρης, «Ἀπροϊόητο - κυριαρχία - πολιτικὴ ἀνυποταξία (Ἵψεις τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Jacques Derrida)», *Νέα Ἑστία*, τχ. 1716, Ὀκτώβριος 1999, σσ. 351-355.

8. Ὁ Ἐμμανουὲλ Λεβινὰς σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ «ταλμουδικὰ μαθήματά» του, τὸ ὁποῖο πραγματεύεται τὸν ἑβραϊκὸ θεσμὸ τῶν «πόλεων-καταφυγίων», ἀρχίζει παραθέτοντας ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ συναφὲς ταλμουδικὸ σχόλιο: «[...] Αὐτὲς τὶς πόλεις, τὶς ἐπέλεξαν μεταξύ τῶν μικρῶν χωριῶν, ὄχι μεταξύ τῶν μεγάλων μητροπόλεων, ἀλλὰ μεταξύ τῶν πόλεων μεσαίου μεγέθους», E. Lévinas, «Les villes-refuges», στὸ *L'au-delà du verset. Lectures et discours talmudiques*, Minuit, Παρίσι 1982, σελ. 51.

9. Ἡ ἔννοια τῆς πόλης-καταφύγιου ἔλκει τὴν καταγωγή της ἀπὸ τὴ Βίβλο. Βλ., ἐδῶ, σημείωση 28.

Λυπάμαι πού δὲν μπορῶ νὰ εἶμαι παρὼν στὴν ἔναρξη αὐτῆς τῆς ἐπίσημης συνάντησης¹⁰, ἀλλὰ θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε, ἀπευθύνοντας ἕνα χαιρετισμὸ στοὺς συνέδρους, νὰ ἐπικαλεστῶ τουλάχιστον τὸ διάγραμμα τοῦ νέου καταστατικοῦ τῆς φιλοξενίας καὶ νὰ σκιαγραφῆσω πολὺ σχηματικὰ τὰ κατ' ἀρχὴν χαρακτηριστικὰ του. Ποιὸ εἶναι πράγματι τὸ πλαίσιο ἐντὸς τοῦ ὁποῖου προτείναμε τὴ νέα ἠθικὴ ἢ τὴ νέα κοσμοπολιτικὴ τῶν πόλεων-καταφυγίων; Εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ὑπενθυμίσουμε τίς βιαιότητες πού μαίνονται σὲ παγκόσμια κλίμακα; Ὅφειλουμε ἀκόμη νὰ ὑπογραμμίσουμε ὅτι αὐτὰ τὰ ἐγκλήματα ὑπογράφονται ἀπὸ ὀργανώσεις ἐνίοτε κρατικές καὶ ἐνίοτε μὴ κρατικές; Εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπαριθμήσουμε τὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν ἀπειλῶν, τῶν πράξεων λογοκρισίας καὶ τρομοκρατικῶν ἐνεργειῶν, τῶν διωγμῶν καὶ τῶν ὑποδουλώσεων παντὸς εἶδους; Τὰ θύματά τους εἶναι ἀναρίθμητα καὶ σχεδὸν πάντοτε ἀνώνυμα· ὥστόσο, ὄλο καὶ συχνότερα αὐτοὶ πού ἀποκαλοῦνται διανοούμενοι, δημοσιογράφοι, συγγραφεῖς, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἱκανοὶ (-ές) νὰ ἐκφέρουν ἕνα λόγο σὲ δημόσιο χῶρο, καθίστανται ἀπὸ τίς νέες δυνάμεις τῆς τηλεπικοινωνίας ὄλο καὶ πιὸ ἐπίφοβοι γιὰ τίς ἀστυνομίες ὄλων τῶν χωρῶν, τίς δυνάμεις λογοκρισίας καὶ καταστολῆς, εἴτε αὐτὲς εἶναι κρατικές εἴτε ὄχι, θρησκευτικές, πολιτικές, οικονομικὲς ἢ κοινωνικές. Ἄς μὴν ἀναφέρουμε κάποιον παράδειγμα, εἶναι τόσα πολλὰ, τὰ πιὸ διάσημα μάλιστα θὰ διέτρεχαν τὸν κίνδυνον νὰ ρίξουν ἐκ νέου τὰ ἄλλα, τὰ ἀνώνυμα, στὸ σκοτάδι ἀπ' ὅπου δυσκολεύονται νὰ βγοῦν, σ' ἐκεῖνο τὸ σκοτάδι πού ἐδῶ εἶναι, πράγματι, τὸ πρωταρχικὸ κακὸ καὶ ἢ προϋπόθεση γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα. Ἄν ἀναφερόμαστε μᾶλλον στὴν πόλη παρὰ στὸ κράτος, αὐτὸ συμβαίνει γιὰτὶ προσδοκᾶμε ἀπὸ τὴ νέα μορφή τῆς πόλης ὅ,τι σχεδὸν ἀρνούμαστε νὰ ἀναμένουμε ἀπὸ τὸ κράτος. Καὶ αὐτὸ θὰ πρέπει κάποια μέρα νὰ τὸ ἐπεξεργαστοῦμε καὶ νὰ τὸ ἐπισημάνουμε στὸ καταστατικὸ μας. Ὅταν τὸ κράτος δὲν

10. Ὁ Ντερριντὰ δὲν συμμετεῖχε στὴν ἐκδήλωση, γιὰτὶ βρισκόταν στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες.

εἶναι ὁ πρωταρχικός αὐτουργός ἢ ὁ πρωταρχικός ἐγγυητής τῶν βιαιοτήτων πού προκαλοῦν τή φυγή τῶν προσφύγων ἢ τῶν ἐξορίστων (τόσο ἀπό τὸ ἐξωτερικό ὅσο καὶ ἀπό τὸ ἐσωτερικό), συχνὰ εἶναι ἀνίκανο νὰ διασφαλίσαι τὴν προστασία καὶ τὴν ἐλευθερία τῶν ἰδίων τῶν πολιτῶν του μπροστὰ στὴν τρομοκρατικὴ ἀπειλή, εἴτε αὐτὴ ἔχει τὸ ἐθνικιστικὸ ἢ θρησκευτικὸ ἄλλοθι εἴτε ὄχι. Ἐδῶ πρόκειται γιὰ ἓνα φαινόμενο πού θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ ἀναλύσουμε μέσα σὲ μιὰ μακρόχρονη ἱστορικὴ ἀκολουθία – δὲν ἔχουμε ἀκόμη, σήμερα, τὸ χρόνο καὶ τὰ μέσα γιὰ κάτι τέτοιο. Τούτῃ ἡ ἀκολουθία εἶναι μάλιστα προγενέστερη, ἐπὶ παραδείγματι, ἀπὸ ἐκείνη πού δημιούργησε, τουλάχιστον ἀπὸ τὸν Πρῶτο Παγκόσμιο πόλεμο καὶ μετὰ, αὐτὸ πού ἀποκάλεσε ἡ Χάιννα Ἄρεντ (Hannah Arendt) –σὲ ἓνα κείμενο πού ὀφείλουμε νὰ τὸ σκεφτοῦμε καὶ νὰ τὸ διερευνήσουμε ἐκ τοῦ σύνεγγυς– «Παρακμὴ τοῦ κράτους-ἔθνους καὶ τὸ τέλος τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου. Τὸ “ἔθνος τῶν μειονοτήτων” καὶ οἱ λαοὶ χωρὶς κράτος*». Ἐδῶ ἡ Ἄρεντ προτείνει εἰδικὰ μιὰν ἀνάλυση τῆς σύγχρονης ἱστορίας τῶν μειονοτήτων, τῶν «χωρὶς κράτος», τῶν «Heimatlosen», τῶν ἀπάτριδων, τῶν προσφύγων, τῶν ἐκτοπισμένων, τῶν «ἐκπατρισμένων». Ἀναγνώριζε δύο μεγάλους κλονισμούς, συγκεκριμένα στὸ μεσοπόλεμο:

1. Καταρχὰς τὴν προοδευτικὴν κατάργησιν –μὲ τὴν ἀφίξιν ἑκατοντάδων χιλιάδων ἀπάτριδων– τοῦ δικαίωματος ἀσύλου, τὸ ὁποῖον ἦταν «τὸ μόνον δικαίωμα πού παρουσιάστηκε ποτὲ σὰν τὸ σύμβολο τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου στὸν τομέα τῶν διεθνῶν σχέσεων». Ἡ Ἄρεντ ὑπενθυμίζει ὅτι τὸ δικαίωμα αὐτὸ ἔχει μιὰ «ἱερὴ ἱστορία» καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τὸ «μόνον σύγχρονον κατάλοιπον τῆς μεσαιωνικῆς ἀρχῆς τοῦ *quid est in territorio est de territorio*¹¹».

* Hannah Arendt, *Les Origines du totalitarisme. L'Impérialisme*, μτφρ. Martine Leiris, ὁ.π., σσ. 239 κ.έ.

11. Βλ. αὐτ., σελ. 257: «Τὸ πρῶτο σοβαρὸ πλῆγμα ἐναντίον τῶν κρατῶν-ἔθνῶν συνεπέα τῆς ἀφίξεως ἑκατοντάδων χιλιάδων ἀπάτριδων ἦταν τὸ γεγονός ὅτι τὸ δικαίωμα ἀσύλου, τὸ μόνον δικαίωμα πού παρουσιάστηκε

(Ἐδῶ πρόκειται γιὰ μιὰ «μεσαιωνικὴ ἀρχή» ἀπὸ τὴν ὁποία προφανῶς ἐμπνέεται ἀκόμη –θὰ ἐπανεῖλθω σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο– τὸ δικό μας σχῆμα τῶν «πόλεων-καταφυγίων».) «[...] Ἄλλα», συνεχίζει ἡ Ἄρεντ, «μολονότι τὸ δικαίωμα ἀσύλου ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑπάρχει σὲ ἓναν κόσμον ποὺ εἶχε ὀργανωθεῖ σὲ κράτη-ἔθνη, μολονότι ἐπέζησε, σὲ ἀτομικὲς περιπτώσεις, τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων, θεωρήθηκε ὡς ἀναχρονισμὸς καὶ ὡς ἀρχὴ ποὺ δὲν συνάδει μὲ τὰ διεθνή δικαίωματα τοῦ κράτους*». Τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔγραφε τοῦτες τίς φράσεις, γύρω στὰ 1950, ἡ Ἄρεντ μποροῦσε νὰ ἐπισημάνει τὴν ἀπουσία τοῦ δικαίωματος ἀσύλου «στὸν γραπτὸ νόμο» τοῦ διεθνούς δικαίου (ἐπὶ παραδείγματι στὸν καταστατικὸ χάρτη τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν). Ἀπὸ τότε τὰ πράγματα ἔχουν προφανῶς παρουσιάσει μιὰ μικρὴ ἐξέλιξη –θὰ τὸ ἐπισημάνουμε σὲ λίγο–, ἀλλὰ εἶναι ἀπαράιτητες καὶ ἄλλες ἀλλαγές.

2. Ὁ δεῦτερος κλονισμὸς¹² θὰ πρέπει νὰ συνέβη μετὰ τὴ μαζικὴ ἀφίξη τῶν προσφύγων, ἡ ὁποία ἐπέβαλε τὴν ἐγκατάλειψη τῶν κλασικῶν ἔνδικων μέσων (ἐπαναπατρισμὸς ἢ πολιτογράφηση). Ἄλλὰ

ποτὲ σὰν σύμβολο τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου στὸν τομέα τῶν διεθνῶν σχέσεων, βαθμηδὸν καταργήθηκε. Ἡ μακρόχρονη ἱστορία του, μιὰ ἱερὴ ἱστορία, ἀνάγεται στίς ἀπαρχές καθαυτὲς τῆς ὀργανωμένης πολιτικῆς ζωῆς. Ἀπὸ τοὺς ἀπώτερους χρόνους, τὸ δικαίωμα ἀσύλου προστάτευε συνάμα τὸν πρόσφυγα καὶ τὴ γῆ τοῦ ἀσύλου ἀπὸ καταστάσεις ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἦσαν καταναγκασμένοι νὰ βρεθοῦν ἐκτὸς νόμου λόγω περιστάσεων ποὺ ἦσαν ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὴ θέλησή τους. Ἦταν τὸ μόνον νεωτερικὸ κατ'ἀλοιο τῆς μεσαιωνικῆς ἀρχῆς τοῦ *quid est in territorio est de territorio* [ὅ,τι ὑπάρχει στὴν ἐδαφικὴ ἐπικράτεια ἀνήκει στὴν ἐδαφικὴ ἐπικράτεια], διότι σὲ ὅλες τίς ἄλλες περιπτώσεις τὸ νεωτερικὸ κράτος ἔπεινε νὰ προστατεύει τοὺς πολίτες του πέραν τῶν δικῶν του συνόρων καὶ νὰ διασφαλίζει, μέσω ἀμοιβαίων συμφωνιῶν, ὅτι αὐτοὶ θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπόκεινται στοὺς νόμους τῆς χώρας τους».

* Hannah Arendt, *Les Origines du totalitarisme. L'Impérialisme*, ὁ.π., σσ. 257-258.

12. Βλ. αὐτ., σσ. 258 κ.έ.

ὡς τώρα δὲν ἔχει ἐπινοηθεῖ κάτι ἐκανοποιητικό γιὰ τὴν ἀντικατάσταση αὐτῶν τῶν μέσων. Περιγράφοντας ἐπὶ μακρὸν τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν τῶν τραυματισμῶν, ἡ Ἄρεντ ἴσως θέτει ἓνα ἀπὸ τὰ μελήματά μας καὶ τὴν προοπτική, τουλάχιστον, τοῦ καταστατικοῦ μας χάρτη καὶ τοῦ καταστατικοῦ μας. Στὴ συγκεκριμένη περίπτωση δὲν μιλά γιὰ τὴν πόλη, ἀλλὰ μέσα στὴ δίνη τοῦ διπλοῦ κλονισμοῦ ποὺ τὸν περιγράφει καὶ τὸν τοποθετεῖ στὸ μεσοπόλεμο θὰ πρέπει, ἐμεῖς, σήμερα, νὰ θέσουμε νέα ἐρωτήματα ὡς πρὸς τὴ μοίρα τῶν πόλεων καὶ ὡς πρὸς τὸ ρόλο ποὺ μπορεῖ νὰ τοὺς ταιριάζει σὲ τούτη τὴν πρωτόγνωρη κατάσταση. Πῶς νὰ ἐπαναπροσδιορίσουμε καὶ νὰ ἀναπτύξουμε τὸ δικαίωμα ἀσύλου χωρὶς ἐπαναπατρισμό καὶ χωρὶς πολιτογράφηση; Μήπως τὸ ἄστυ, ἓνα δίκαιο τῶν πόλεων, μὰ νέα κυριαρχία τῶν πόλεων θὰ μπορούσε νὰ ἀνοίξει ἐδῶ ἓναν πρωτότυπο χῶρο, αὐτὸν ποὺ ἀπέτυχε νὰ ἀνοίξει τὸ δια-κρατικο-εθνικὸ δίκαιο; Διότι δὲν πρέπει νὰ διστάσουμε νὰ διακηρύξουμε τὴν ἔσχατη φιλοδοξία μας, αὐτὴν ποὺ δίνει στὸ σχέδιό μας τὸ προσίδιο νόημά του: αὐτὸ ποὺ ἐπικαλούμαστε μὲ τίς εὐχές μας καὶ τὸ ἀποκαλοῦμε «πόλη-καταφύγιο» δὲν εἶναι πιά ἀπλῶς μιὰ διάταξη νέων κατηγορουμένων ἢ νέων ἐξουσιῶν ποὺ προστίθενται στὴν κλασικὴ καὶ ἀμετάβλητη ἔννοια τῆς πόλης. Δὲν πρόκειται πιά ἀπλῶς γιὰ νέα κατηγορήματα ποὺ ἀποβλέπουν νὰ ἐμπλουτίσουν τὴν παλαιὰ θεματικὴ ποὺ ὀνομάζεται «πόλη». Ὁχι, δραματιζόμαστε μὴν ἄλλη ἔννοια, ἓνα ἄλλο δίκαιο, μὴν ἄλλη πολιτικὴ τῆς πόλης. Ὅλα αὐτὰ μπορεῖ νὰ φαίνονται οὐτοπικά, τὸ ξέρω, γιὰ χίλιους λόγους, ἀλλὰ ταυτόχρονα ὅ,τι ἤδη ἀρχίσαμε νὰ κάνουμε –ὅσο ταπεινὸ καὶ ἂν εἶναι– ἀποδεικνύει ὅτι ἐφεξῆς κάποιον πράγμα αὐτοῦ τοῦ εἶδους εἶναι σὲ κίνηση – καὶ τούτῃ ἢ χαοτικὴ κίνηση εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μὲ τὴν ἀναταραχὴ στὴν ὁποία ἔχουν ἐμπλακεῖ, στὴ μακρόχρονη διάρκεια μιᾶς διαδικασίας, τὰ ἀξιώματα τοῦ διεθνούς μας δικαίου.

Ἔχει λοιπὸν ἡ φιλοξενία τῶν πόλεων κάποια τύχη, ἂν συμφωνήσῃ κανεὶς, ὅπως προσπάθησα νὰ τὸ κάνω, γιὰ νὰ παραδεχτεῖ μαζί μὲ τὴν Ἄρεντ ὅτι σήμερα τὸ διεθνὲς δίκαιο παραμένει περιορισμένο ἀπὸ τίς συμφωνίες μεταξύ τῶν κυρίαρχων κρατῶν; Καὶ ὅτι μὰ «παγκό-

σμα κυβέρνηση» δὲν θὰ διευθετοῦσε τὰ πράγματα; Ἡ ᾽Αρεντ ἔγραφε τότε τὸ ἑξῆς – πού ἀκόμη καὶ σήμερα μοῦ φαίνεται πὼς ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀληθινό:

«[...] σὲ ἀντίθεση πρὸς τὶς ἀξέπαινες ἀνθρωπιστικὲς προσπάθειες, οἱ ὁποῖες ἀξιῶνουν νέες Διακηρύξεις τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἄνθρώπου πού θὰ ἐκπορευόνταν ἀπὸ διεθνεῖς ἀρχές, εἶναι ἀνάγκη νὰ φανταστοῦμε ὅτι τούτη ἡ ἰδέα ὑπερβαίνει τὸν σημερινὸ τομέα τοῦ διεθνοῦς δικαίου, τὸ ὁποῖο λειτουργεῖ ἀκόμη στὸ πλαίσιο τῶν ὄρων τῶν ἀμοιβαίων συμβάσεων καὶ συμφωνιῶν μεταξύ κυβερνήσεων κρατῶν, καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει, πρὸς τὸ παρόν, ὁ κόσμος πού θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ὑπέρανω τῶν ἐθνῶν. Ἐπιπλέον, τοῦτο τὸ δῆλημα δὲν θὰ μπορούσε, ἐπ' οὐδενί, νὰ ἀναφερθεῖ ἀπὸ μιὰ “παγκόσμια κυβέρνηση”».

Θὰ ἔπρεπε νὰ δεξύνουμε καὶ νὰ ἐπαυξήσουμε ἀκόμη περισσότερο αὐτὸ πού λέει ἡ ᾽Αρεντ γιὰ τὶς ὁμάδες καὶ τὰ ἄτομα πού ἔχασαν στὸ μεσοπόλεμο κάθε νομικὴ ιδιότητα: ὄχι μόνο τὴν ιδιότητα τοῦ πολίτη ἀλλὰ καὶ τὸν τίτλο «ἀπάτριδος». Ὡς πρὸς αὐτὸ, θὰ ἔπρεπε ἐπίσης νὰ ἐπανεκτιμήσουμε σήμερα, στὴν Εὐρώπη καὶ ἄλλου, τοὺς ἀντίστοιχους ρόλους τῶν κρατῶν, τῶν Ἐνώσεων, κρατικῶν Ὀμοσπονδιῶν ἢ Συνομοσπονδιῶν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, καὶ τῶν πόλεων ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἄν τὸ ὄνομα καὶ ἡ ταυτότητα ἐνὸς πράγματος ὅπως ἡ πόλη ἔχουν ἀκόμη κάποιο νόημα καὶ παραμένουν τὸ ἀντικείμενο μιᾶς εὐστοχῆς ἀναφορᾶς, μπορεῖ τότε νὰ ἀνυψωθεῖ ἡ πόλη ὑπέρανω τῶν κρατῶν-ἐθνῶν ἢ τουλάχιστον νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ αὐτὰ [*s'en affranchir*] ἐντὸς κάποιων ὁρίων πού μέλλει νὰ προσδιοριστοῦν, γιὰ νὰ γίνῃ – σύμφωνα μὲ μιὰ νέα παραδοχὴ τοῦ ὄρου– ἀπαλλαγμένη πόλη [*ville franche*]¹³,

* Hannah Arendt, *Les Origines du totalitarisme. L'Impérialisme*, ὁ.π., σελ. 285. Ἐγὼ ὑπογραμμίζω.

13. Πρόκειται γιὰ τὶς πόλεις οἱ ὁποῖες κατὰ τὴν περίοδο τῆς φεουδαρχίας ἀπολάμβαναν τὰ δικαιώματα καὶ τὰ προνόμια πού ἀπέρρεαν ἀπὸ τὴ «χάρτα